

ილია ჭავჭავაძის დაბადების 180 წლისთავი

ნიკო ჯავახიშვილი

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის ახალი და უახლესი ისტორიის განყოფილების მთავარი მეცნიერ-თანამშრომელი

ილია ჭავჭავაძის საგვარეულოს ისტორიიდან

წლეულს სრულდება 180 წელი დიდი ქართველი მწერლისა და საზოგადო მოღვაწის, ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ლიდერის ილია ჭავჭავაძის (1837-1907) დაბადებიდან. ქართულმა მართლმადიდებელმა ეკლესიამ სამშობლოს წინაშე განუზომელი ღვაწლისათვის აღნიშნული პიროვნება შერაცხა წმინდანად სახელით – „წმიდა ილია მართალი“.

წინამდებარე სტატიაში გადმოცემულია ილია ჭავჭავაძის საგვარეულოს ისტორიასთან დაკავშირებული ფაქტები, კერძოდ, მისი მამის წინაპრებისა და ნათესავების შესახებ.

* * *

ქართულ წარჩინებულ საგვარეულოთა შორის ჭავჭავაძეებს ერთ-ერთი საპატიო ადგილი უკავიათ. ეს გვარი სათავეს ძველი დროიდან იღებს.

ვახუშტი ბაგრატიონის (1696-1756) თხზულებაში „აღწერა სამეფოსა საქართველოსა“ ჩამოთვლილ კახეთის 13 სათავადო გვარს შორის მეხუთე ადგილას დასახელებულია ჭავჭავაძეების საგვარეულო, რომელიც ავტორის განმარტებით, იყო ქართულ საგვარეულოთა შორის ერთ-ერთი „უწარჩინებულესი და შემძლებელი“ [1, 35].

იოანე ბაგრატიონის (1768-1830) თხზულებაში „შემოკლებით აღწერა საქართველოსა შინა მცხოვრებთა თავადთა და აზნაურთა გვარებისა“ ჩამოთვლილ კახეთის 24 სათავადო გვარს შორის ჭავჭავაძეები დასახელებულნი არიან მეცამეტე ადგილას. მათი წარმომავლობის შესახებ ბატონიშვილი წერს: „არიან ორ გვარად. პირველნი, რომელნიცა სახლობენ გაღმა მხარს ყვარელსა შინა. იგინი არიან ძველადგანვე დროსა მეფესა ლეონისასა წელსა ქრისტეს აქეთ 1529.

ესენი იყვნენ ადგილით და მუნ მოსახლენი თავადადვე და მერე გად-
მოსახლდენ ყვარელსა შინა და მუნ მისცა ადგილნი, რომელნიცა ან
არიან: 1) გლახას შვილები და ძმათა ამისისა, 2) მელქისედეგისა შვი-
ლები. ხოლო მეორე ჭავჭავაძენიც არიან მუნვე ადგილიდამ მოს-
რულნი, რომელნიც ამბობდენ მონათესაობასა მათსა. გარნა არა აქ-
ვნდათ მათთან მამულნი და ამათ მსახურეს ერეკლე მეფესა თუშეთს
და ოდეს გამეფდა მეფე ირაკლი პირველ წელსა ქრისტეს აქეთ 1680-
სა შემდგომად მსახურებისთვის დაასახლნა ადგილსა წინანდელსა
და მიიღო აზნაურად. შემდგომად მეფემან თეიმურაზ ალიყვანა მცი-
რე თავადის ხარისხსა შინა და უბოძა მცირე რამ ყმა და ზვარი სამე-
ფო და უკანასკნელ უფრორე მეფემან მეორემან ირაკლიმ დაუმტკი-
ცა ჭავჭავაძეობა და არიან მუნიდგან ნოდებულნი, რომელნი პირ-
ველ იწოდებოდენ მამუჩის შვილებად და რომელიცა ახლაცა იწოდე-
ბიან მამუჩის შვილებად: 1) ივანეს შვილები, 2) ბერი ნაზირის შვილე-
ბი და 3) გარსევანის შვილები და სხვანი“ [2, 43-44].

გეორგიევსკის ტრაქტატს (1783 წ.) დართულ ქართველ წარჩი-
ნებულთა სიაში ჭავჭავაძენი კახეთის 24 სათავადო გვარს შორის
მეთათე ადგილას იხსენიებიან [3, 58].

ამ გვარს საფუძვლად უდევს მომცრო ზომის ფრინველის, კერ-
ძოდ, ჭავჭავის ანუ იგივე ჭივჭავის აღმნიშვნელი ქართული დასა-
ხელება, რომელიც როგორც ჩანს, პატარა ტანის მამაკაცის სახე-
ლად ან მეტსახელად გადაქცეულა.

სულხან-საბა ორბელიანის (1658-1725) ლექსიკონში სიტყვა
„ჭივჭავი“ (რომლის ვარიანტებია – „ჭივჭივი“ ან „ჭავჭავი“) გან-
მარტებულია როგორც „ბელურა“ [4, 402].

ჭავჭავაძეთა საგვარეულოს შესახებ არსებობს საყურადღებო
გამოკვლევები, რომელთა შორისაც გამოირჩევა ქართული გენეა-
ლოგიური საზოგადოების თავმჯდომარის იური ჩიქოვანის მიერ
შედგენილი გენეალოგიური ნუსხები [5, 9-63; 6, 234-246], ასევე გუ-
რამ შარაძის [7, 13-29], იოსებ ბიჭიკაშვილისა [8, 4-8] და როლანდ
თოფჩიშვილის [9, 78-87; 10, 417-420] ნაშრომები.

საგვარეულო გადმოცემით, ჭავჭავაძეთა წარმომავლობა და-
კავშირებულია კახეთის მთიანეთთან, კერძოდ, ერწო-თიანეთთან.
აქვე უნდა ითქვას, რომ თავადი ჭავჭავაძენი ყმა-მამულს ფლო-
ბდნენ როგორც ერწოში, ანუ თანამედროვე თიანეთის რაიონში,
ასევე კახეთის სხვა ნაწილებშიც, კერძოდ, ამჟამინდელ თელავის,
ყვარლისა და ახმეტის რაიონებში [10, 417-418].

ჭავჭავაძეთა მამულებს ესაზღვრებოდა თავადების: მაყაშვილე-

ბის (დასავლეთიდან), ჯანდიერების (სამხრეთიდან), გურგენიძეებისა და ჯორჯაძეების (ჩრდილოეთიდან) მამულები. აღმოსავლეთიდან ჭავჭავაძეთა მამულებს ქიზიყის სამოურავო ემიჯნებოდა.

თავად ჭავჭავაძეთა გვარი ორ შტოდ იყოფოდა. მათი საერთო წინაპარი იყო როშნია ჭავჭავაძე, რომელიც საისტორიო წყაროებში 1470 წელს იხსენიება.

ჭავჭავაძეთა ერთი შტოს რეზიდენცია მდებარეობდა ყვარელში, ხოლო მეორისა – წინანდალში. აღნიშნულ დასახლებულ პუნქტებში მდებარეობდა მათი სასახლე, ციხე-სიმაგრე და კარის ეკლესია. ყვარლის ჭავჭავაძეთა საგვარეულო საძვალე იყო და დღემდე არის იოანე ნათლისმცემლის ეკლესია, რომელიც ყვარელშივე მდებარეობს [8, 5].

ჭავჭავაძეების წინანდლის შტოს საგვარეულო საძვალეს წარმოადგენდა თელავის დასავლეთით მდებარე შუამთის მონასტერი (“ახალი შუამთა”).

ქართულ საისტორიო წყაროებში ჭავჭავაძეები XV საუკუნის 30-იანი წლების მეორე ნახევრიდან იხსენიებიან. სწორედ ამ პერიოდითაა დათარიღებული დოკუმენტი, რომელშიც პირველად იხსენიება აღნიშნული გვარის წარმომადგენელი ფაროდი ჭავჭავაძე.

საქართველოს მეფის ალექსანდრე I დიდის (მეფობდა 1412-1442 წლებში) მიერ 1438 წელს გაცემული სიგელით, ფაროდი ჭავჭავაძესა და მცხეთა-გარეჯას შორის სამამულე ცილობის დროს წინობლისძისეული და ოქროპირისშვილის მამულების საქმეები უნდა გადაწყვეტილიყო მცხეთის და გარეჯის სამართლის მიხედვით [11, 215].

საისტორიო წყაროებში მოხსენიებული ჭავჭავაძეთა გვარის მომდევნო წარმომადგენელია კათოლიკოს-პატრიარქი დავით IV. ამ თანამდებობაზე ის მოღვაწეობდა XV საუკუნის შუა ხანებში, კერძოდ, ერთი ცნობის თანახმად – 1442-1459 წლებში [12, 13], ხოლო მეორე ცნობით – 1443-1459 წლებში [13, 74].

კათოლიკოს-პატრიარქი დავით IV იხსენიება ერთიანი საქართველოს მეფის გიორგი VIII-ის (მეფობდა 1446-1466 წლებში საქართველოში, ხოლო 1466-1476 წლებში – კახეთში) ბრძანებით 1447 წლის დეკემბერში შედგენილ საკათალიკოსო მამულების სითარხნის გუჯარში. ამ დოკუმენტით მეფემ დაამტკიცა თავისი მამის, ალექსანდრე I-ის მიერ სვეტიცხოვლისადმი ბოძებული სიგელი, რომლითაც ამ ტაძრის კუთვნილი მამულები გადასახადებისაგან თავისუფლდებოდნენ.

ზემოხსენებული ბაგრატიონი ხელმწიფე ასე მიმართავდა კათოლიკოს-პატრიარქ დავით IV-ს (ჭავჭავაძეს): „და აჰა თქუენ, წმინდო მღვდელთ-მთავართ მთავარო, პატიოსანო და მიმსგავსებულო და თანამერაბამეო წმიდათა მღვდელთ-მოძღუართა ბასილი და გრიგოლისო, ქართლისა კათალიკოზო დავით, რაგუარაცა ჩუენგან ასრე დამტკიცებულსა და განთავისუფლებულსა მართებს, ეგრეთ მვედრებელ იქმენ ღმრთისა მიმართ მოსატყეველად ცოდვათა ჩუენთა და ნუმცა დავინყებულ ვიქმნებით ლოცვათა და ვედრებათა შინა თქუენთა“ [13, 74].

1454 წლის 10 იანვრით დათარიღებული დოკუმენტის „კულუხის გამოსაღების წიგნი დავით კათალიკოზისა მეკულუხე ჯუარის მსახლობელთადმი“ ბოლოს დართულ დამტკიცებაში ვკითხულობთ: „ჩუენ ქრისტეს ღმრთისა მიერ ქართლისა კათალიკოზი ჭავჭავაძე დავით ვამტკიცებთ“ [14, 196].

ჭავჭავაძეთა საგვარეულო დროთა განმავლობაში თანდათანობით ძლიერდებოდა. ამ გვარის წარმომადგენლებს სხვადასხვა დროს ეპყრათ: სახლთუხუცესის, მოლარეთუხუცესის, მეჯინიბეთუხუცესის, სუფრაჯისა და სხვა მაღალი თანამდებობები.

საისტორიო წყაროებში იხსენიებიან ამ გვარის შემდეგი წარმომადგენლები: როშნიას ვაჟები: ზაალი, დასტანი, მანუჩარი და გიორგი (1517 წლის საბუთში); გიორგის ვაჟები – გარსევანი და ბეჟანი (1517 წლის შემდგომ გაცემულ საბუთში); გარსევანი (1584 წლის საბუთში); სახლთუხუცესი იასონი (1590 წლის საბუთში); მოლარეთუხუცესი მამუკა (1639-1651 წლებით დათარიღებულ საბუთში); სულხან მამუჩის ძე (XVII საუკუნის შუა ხანებით დათარიღებულ საბუთში) მამუჩი და მისი შვილები – დათუნა და რამაზი, მამუჩის ძმისწულები – გიორგი და გულბაათი, განაყოფები – იასონი და სეფედავლე (1682 წლის საბუთში) [15, 327-328] და სხვ.

ჭავჭავაძეები მეფისა და სამშობლოს მიმართ განსაკუთრებული ერთგულებით გამოირჩეოდნენ. ამის თაობაზე ინფორმაცია დაცულია როგორც საისტორიო წყაროებში, ასევე ფოლკლორსა და ლიტერატურაშიც.

ქართულმა ზეპირსიტყვიერებამ შემოგვინახა წინანდელი მამუკა ჭავჭავაძის შესახებ დაწერილი ლექსი, რომელშიც გადმოცემულია მისი შებრძოლება კახეთში შემოჭრილ დაღესტნელთა ლაშქართან და სიკვდილი [16, 241].

არსებობს ვარაუდი, რომ ეს პიროვნება შესაძლოა ყოფილიყო ზემოხსენებული მოლარეთუხუცესი მამუკა ჭავჭავაძე [8, 6], რომე-

ლიც XVI საუკუნის შუა ხანებში მოღვაწეობდა და იხსენიება იმდროინდელ საბუთში [17, 360].

მეფე არჩილ II-ის პოემაში „გაბაასება თეიმურაზისა და რუსთაველისა“ იხსენიება მეფე თეიმურაზ I-ის თანამედროვე თავადი – გარსევან გულბათის ძე ჭავჭავაძე, რომელმაც თავი ისახელა დაღესტნელებთან ბრძოლაში [18, 310-311].

1755 წელს ყვარლის ციხის დაცვისათვის ხუნძეთის ნუცალ ნურსალ-ბეგთან და მის მრავალრიცხოვან ლაშქართან მომხდარ ბრძოლაში თავი გამოიჩინა ბესპაზ ფარემუზის ძე ჭავჭავაძემ, რომელიც იყო პაპის მამა დიდი ილია ჭავჭავაძისა. ამის შესახებ აღნიშნულია თეიმურაზ II-ისა და ერეკლე II-ის სიგელში, რომელშიც ვკითხულობთ, რომ ალყის დროს ყვარლის ციხის გარნიზონს მეთაურობდნენ დავით ვაჩნაძე და მელქისედეკ და ბესპაზ ჭავჭავაძები, რომლებმაც „თავი საყათლანეთ გადადევს; ოცდასამი დღე ლომსავით იბრძოლეს“ [19, 106].

ხსენებული ბრძოლა აღწერილია გრიგოლ ორბელიანის პოემაში „სადღეგრძელო“, რომელშიც ვკითხულობთ:

“მთლად დაღისტანი მოანვა გასაოხრებლად ყვარლისა!

ოცდარვა დღეა, რაც ისმის ხმა ომის შეუწყვეტლისა!

გაჭირდა...ციხე მისუსტდა... სად არის ხელი მხსნელისა?..

გაჩნდნენ... დაჰკივლეს... ხმალ და ხმალ შუა გააპეს ლეკთ ძალი და გამოიხსნეს მბრწყინავი კახეთის თვალი ყვარელი!“ [20, 95-96].

აქვე დავძენთ, რომ ილია ჭავჭავაძის ჩვენთვის ცნობილი უძველესი წინაპარია ხსენებული რომნია ჭავჭავაძე. საერთოდ, კი ილიას გენეალოგიური ხაზი ასე გამოიყურება: რომნია (იხსენიება 1470 წელს) – გიორგი (იხსენიება 1517-1529 წლებში) – გარსევანი (იხსენიება 1540-1584 წლებში) – იასონი (იხსენიება 1590 წელს) – მამუკა (იხსენიება 1639-1655 წლებში) – ფარემუზი (იხსენიება 1642-1682 წლებში) – ბესპაზი (იხსენიება 1755-1777 წლებში) – პაატა (1771-1825) – გრიგოლი (1811-1852) – ილია (1837-1907) [5].

ილია ჭავჭავაძის პაპა – პაატა ბესპაზის ძე ჭავჭავაძე აქტიურად მონაწილეობდა ბრძოლაში, რომელშიც გამარჯვებულმა სოლომონ II-მ მეორედ დაიბრუნა იმერეთის სამეფო ტახტი და მეფედ ყოფილი დავით II საბოლოოდ დაამარცხა.

პლატონ იოსელიანის ცნობით, ერეკლე II-მ პაატა ჭავჭავაძეს დაავალა „გამოყვანა 900 ლეკისა და სარდლობაცა იმერეთისაკენ მუნ მისრულთა ლეკთა, შესანევენელად ქართველთა ჯარისა, ოდეს დასვეს მეფედ სოლომონ“ [21, 263].

ქართლ-კახეთის მეფე გიორგი XII-მ პაატა ჭავჭავაძეს უბოძა „ხუთასის თავობა“ გაღმამხრისა, ბახტრიონიდან – გავაზამდე. 1800 წლის 13 აპრილით დათარიღებულ წყალობის სიგელშიუ ვკითხულობთ: „მეფე გიორგი, სურს რა დაგამწყალობლოს შენ, ჩვენი ერთგული კაცის შვილი და ჩვენი ერთგული თავადი პაატა ჭავჭავაძე, გიბოძებს შენ ხუთასისთავობას გაღმამხარს, დაწყებული ბახტრიონიდან გავაზამდე... ეცადე ერთგულად გვემსახურო. სანაცვლოდ ჩვენგან წყალობას ელოდე. როცა ჯარი დაგვჭირდება, შენ უნდა გამოიყვანო და განაგო“ [22, 2].

აღსანიშნავია, რომ დიდი ილიას პაპამ – პაატა ჭავჭავაძემ ბოლომდე უერთგულა გიორგი XII-ს.

პლატონ იოსელიანის თქმით, „დიდად ერთგულნი შერჩნენ მეფესა იოანე ჯანდიერიშვილი... შემდეგ მისსა იყვნენ ერთგულადვე და თავგამოდებულად პაატა ჭავჭავაძე და სვიმონ ჯანდიერიშვილი“ [21, 50].

XIX საუკუნის ოციან წლებში პაატა ჭავჭავაძე დაიღუპა ლეკებთან ბრძოლაში მიღებული ჭრილობით. პაატას ცოლად ჰყავდა მარიამ (პელაგია) მელქისედეკის ასული ანდრონიკაშვილი (1771-1830), რომელთანაც შეეძინა შვილები: მაკრინე (1792-1872), მიხეილი, სვიმონი (1802-1827), ალექსანდრე (1808-1838), გრიგოლი (1811-1852), გარსევანი (1816-1847), იოსები (1818-1828). მათგან მეხუთე შვილი – გრიგოლი იყო მამა დიდი ილია ჭავჭავაძისა [5, 30-31].

გრიგოლ ჭავჭავაძის მიერ კავკასიის მეფისნაცვლის მიხეილ ვორონცოვისადმი 1848 წლის 30 იანვარს წარდგენილ მოხსენებით ბართში ვკითხულობთ: „ჩემი ოთხი ღვიძლი ძმა, მამის მაგალითისამებრ, მტრის წინააღმდეგ ბრძოლაში დაეცა: მიხეილი მოკლულ იქნა კახეთის სოფელ გავაზზე ლეკების თავდასხმის დროს; სვიმონი, რომელიც შტაბს-კაპიტანის ჩინით მსახურობდა ქართველ გრენადერთა პოლკში, მოკლეს სპარსელებმა 1827 წელს ასეულთან ერთად გამაგრებული პოზიციის დაცვისას; პრაპორშჩიკი ალექსანდრე მოკლეს 1838 წელს დალესტანში გენერალ-ლეიტენანტ ფეზის რაზმში; შტაბს-კაპიტანი გარსევანი კი, რომელიც მეთაურობდა კავკასიის მე-2 მესანგრეთა ასეულს, დაიღუპა 1847 წელს გერგებელზე იერიშის დროს, რომელსაც პირადად თქვენი ბრწყინვალეობა სარდლობდა“.

1845 წლის 24 მაისს გრიგოლ ჭავჭავაძე დანიშნეს კახეთის 1000-კაციანი მილიციის უფროსად. მან მონაწილეობა მიიღო დიდოეთის დალაშქვრაში, რისთვისაც შტაბს-კაპიტნის წოდება მიიღო. იგი დაჯილდოებული იყო წმ. ანას IV, III და II ხარისხის ორდე-

ნებითა და ვერცხლის მედლით რუსეთ-ოსმალეთის 1828-1829 წლების ომში მონაწილეობისათვის [7, 19-28].

თადარიგში გასვლის მიუხედავად, გრიგოლ ჭავჭავაძემ მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა ყვარელში 1850 წლის 14 ივლისს შემოჭრილ დაღესტნელთა ლაშქრის დამარცხებასა და განდევნაში [23, 11].

აქვე დავსძენთ, რომ ილია ჭავჭავაძის ბებუის (მამის დედის) – მარიამ (პელაგია) ანდრონიკაშვილის უფროსი ძმა – იოსები (1765-1830) იყო ქიზიყის მოურავი, ხოლო უმცროსმა ძმამ – მალხაზ ანდრონიკაშვილი (1773-1822) ბოლომდე უერთგულა ოსმალეთში გადახვენილ მეფე სოლომონ II-ს. მალხაზს ცოლად ჰყავდა ამ მეფის და – მარიამი (1775-1854). მათი ვაჟი იყო კავალერიის გენერალი ივანე მალხაზის ძე ანდრონიკაშვილი (1796-1868) [6, 122].

ჭავჭავაძეთა გვარის დიდ დანიშნულებაზე მეტყველებს ის ფაქტიც, რომ ერეკლე II-მ თავის საგანგებო და სრულუფლებიან დიპლომატიურ წარმომადგენლად რუსეთში მიავლინა გარსევან რევაზის ძე ჭავჭავაძე (1757-1811), რომელიც ამ თანამდებობაზე გიორგი XII-ის მეფობის პერიოდშიც (1798-1800 წლები) მოღვაწეობდა. იმავდროულად, გარსევანი მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა ქართლ-კახეთის სამეფოშიც. კერძოდ, ის იყო ეშიკალასბაში, ყაზახისა და ბორჩალოს მოურავი [24].

ერეკლე II-მ გარსევანს მიანდო უმნიშვნელოვანესი მისია: მან იოანე ბაგრატიონ-მუხრანბატონთან ერთად ხელი მოაწერა 1783 წლის 24 ივლისს გეორგიევსკში დადებულ ტრაქტატს, რომლის ძალითაც ქართლ-კახეთი რუსეთის მფარველობაში შევიდა [3, 56].

გარსევან ჭავჭავაძეს ვაჟი – სანკტ-პეტერბურგში დაბადებული ალექსანდრე (1786-1846) მოუნათლა თვით რუსეთის იმპერატორიცამ ეკატერინე II-მ [5, 36].

იმპერატორიცას ნათლული ალექსანდრე ჭავჭავაძე შემდგომში გახდა გენერალ-ლეიტენანტი, მრავალი საპატიო საბრძოლო ჯილდოს კავალერი და იმავდროულად დიდი ქართველი პოეტი-რომანტიკოსი.

იმპერატორ ნიკოლოზ I-ის მიერ დამტკიცებულ ქართველ თავადაზნაურთა ნუსხაში თავადი ჭავჭავაძენიც შედიოდნენ [25].

ჭავჭავაძეთა გვარიდან გამოვიდა რუსეთის იმპერიის მრავალი სახელოვანი ოფიცერი, რომელთა შორისაც ზემოხსენებული ალექსანდრე გარსევანის ძის გარდა, გენერლის ნოდება მინიჭებული ჰქონდათ (ჩამოვთვლით ქრონოლოგიური თანამიმდევრობით): ია-

სონ ივანეს ძეს (1804-1857), სპირიდონ ივანეს ძეს (1809-1872), დავით ალექსანდრეს ძეს (1818-1884), ზაქარია გულბაათის ძეს (1824-1905), ივანე სულხანის ძეს (1826-1913), ნიკოლოზ ზურაბის ძეს (1830-1897), არჩილ გულბაათის ძეს (1841-1902), მიხეილ სპირიდონის ძეს (1844-1910), ნიკოლოზ მიხეილის (მელქისედეკის) ძეს (1867-1920), ალექსანდრე ზაქარიას ძეს (1870-1930) და სპირიდონ მიხეილის ძეს (1878-1952) [26, 157-160].

რუსეთის იმპერიის დანგრევის შემდეგ, ზემოხსენებული ბოლო ორი გენერალი – ალექსანდრე და სპირიდონ ჭავჭავაძეები მსახურობდნენ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის არმიაში. სამწუხაროდ, მათი სიცოცხლე ტრაგიკულად დასრულდა.

გენერალ-მაიორი ალექსანდრე ჭავჭავაძე იყო ვაჟი კავალერიის გენერლისა ზაქარია გულბაათის ძე ჭავჭავაძისა და შვილიშვილი თავად გულბაათ იოანეს ძე ჭავჭავაძისა (1796-1863), რომელიც სახელგანთქმულ თამადად ითვლებოდა. ალექსანდრე ხელმძღვანელობდა ორგანიზაცია „თეთრი გიორგის“ საქართველოში მოქმედ ერთ-ერთ ჯგუფს. 1930 წელს ის დააპატიმრეს და დახვრიტეს, როგორც ხელმძღვანელი არალეგალური პოლიტიკური დაჯგუფებისა, რომელიც გეგმავდა შეიარაღებულ აჯანყებას საბჭოთა ხელისუფლების დამხობის მიზნით [27]. აქვე დავსძენთ, რომ მისმა ვაჟმა, ემიგრაციაში მყოფმა პავლე ჭავჭავაძემ (1899-1971) 1922 წელს ლონდონში ცოლად შეირთო იმპერატორ ნიკოლოზ I-ის შვილთაშვილი – ნინა რომანოვა (1901-1974), რომლის მამაც იყო დიდი მთავარი, გენერალ-ადიუტანტი გიორგი მიხეილის ძე რომანოვი (1863-1919). პავლე და ნინა ჭავჭავაძეები თავიანთ ერთადერთ ვაჟთან – დავითთან (1924-2014) ერთად 1927 წლიდან ლონდონიდან აშშ-ში გადასახლდნენ. დავით ჭავჭავაძემ იელის უნივერსიტეტი დაამთავრა. აშშ-ის არმიის ოფიცრის რანგში იბრძოდა II მსოფლიო ომში, სადაც არაერთი ჯილდო დაიმსახურა. მონაწილეობდა ლენდ-ლიზის პროგრამაში, რომლითაც აშშ-ის ხელისუფლება სსრ კავშირს სამხედრო ტექნიკით ამარაგებდა. ომის დასრულების შემდეგ ბერლინში სამხედრო თარჯიმნად მუშაობდა. ცხოვრობდა ვაშინგტონში. მსახურობდა ცენტრალურ სადაზვერვო სამმართველოში. მის კალამს ეკუთვნის ნაშრომი რუსეთის დიდი მთავრების (რომანოვების) შესახებ [28, 173-174].

გენერალ-მაიორი სპირიდონ მიხეილის ძე ჭავჭავაძე იყო ერთ-ერთი ხელმძღვანელი 1924 წელს საქართველოში მომხდარი სახალხო აჯანყებისა, რომელიც საბჭოთა ხელისუფლებამ სისხლში ჩაახ-

შო. იმავე წლის სექტემბერში, ქაქუცა ჩოლოყაშვილთან და მისი ხელმძღვანელობით მოქმედი შეფიცულთა რაზმის წევრებთან ერთად ემიგრაციაში გაიხიზნა [29, 69]. 1947 წელს იგი ქართველ ემიგრანტთა ნაწილთან ერთად დაბრუნდა საქართველოში, თუმცა მალევე დააპატიმრეს და გადაასახლეს, სადაც გარდაიცვალა.

ამრიგად, ილია ჭავჭავაძეს ჰყავდა სახელოვანი წინაპრები და ნათესავები მამის მხრიდან, რომლებიც საქართველოს ისტორიაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებდნენ.

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. ვახუშტი ბატონიშვილი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, წგნ.: „ქართლის ცხოვრება“, ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ, ტ. IV, თბილისი, 1973.
2. ი. ბაგრატიონი, შემოკლებით აღწერა საქართველოსა შინა მცხოვრებთა თავადთა და აზნაურთა გვარებისა (მასალა ისტორიისათვის), თბილისი, 1997.
3. გეორგიევსკის ტრაქტატი, 1783 წლის ხელშეკრულება რუსეთის მფარველობაში აღმოსავლეთ საქართველოს შესვლის შესახებ, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, შესავალი და შენიშვნები დაურთო გ. პაიჭაძემ, თბილისი, 1983.
4. სულხან-საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული, ავტოგრაფიული ნუსხების მიხედვით მოამზადა, გამოკვლევა და განმარტებათა ლექსიკის საძიებელი დაურთო ი. აბულაძემ, ტ. II, თბილისი, 1993.
5. ი. ჩიქოვანი, თავადი ჭავჭავაძეები, თბილისი, 2002.
6. С. Думин, П. Гребельский, *Дворянские роды Российской империи. Т. IV. Князья Царства Грузинского. Под редакцией С. Думин и Ю. Чиковани*, Москва, 1998.
7. გ. შარაძე, ილია ჭავჭავაძე (1837-1907), ცხოვრება, მოღვაწეობა, შემოქმედება, ფოტომატიანე ორ წიგნად, წიგნი I, თბილისი, 2002.
8. ი. ბიჭიკაშვილი, ისტორიული ნარკვევი თავად ჭავჭავაძეთა საგვარეულოს შესახებ, ჩართულია ი. ჩიქოვანის წიგნში – თავადი ჭავჭავაძეები, თბილისი, 2002.
9. რ. თოფჩიშვილი, ჭავჭავაძეთა და ბებურიშვილთა გვარების ისტორიისათვის, „ილიას კრებული“, ტომი II, თბილისი, 2004.
10. რ. თოფჩიშვილი, საქართველოს თავად-აზნაურთა გვარების ისტორია, თბილისი, 2011.

11. პირთა ანოტირებული ლექსიკონი, XI-XVII საუკუნეების ქართული ისტორიული საბუთების მიხედვით, ტ. I, გამოსაცემად მოამზადეს: დ. კლდიაშვილმა, მ. სურგულაძემ, ე. ცაგარეიშვილმა, გ. ჯანდიერმა, თბილისი, 1991.
12. პირთა ანოტირებული ლექსიკონი, XI-XVII საუკუნეების ქართული ისტორიული საბუთების მიხედვით, ტ. II, გამოსაცემად მოამზადეს: დ. კლდიაშვილმა და მ. სურგულაძემ, თბილისი, 1993.
13. საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქები, ავტორთა კოლექტიური ნაშრომი რ. მეტრეველის რედაქციით, თბილისი, 2000.
14. ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. VIII, სასამართლო არზა-ოქმები და კერძო-სამართლებრივი აქტები, ტექსტები გამოსაცემად მოამზადა და შენიშვნები დაურთო ი. დოლიძემ, თბილისი, 1985.
15. პირთა ანოტირებული ლექსიკონი, XI-XVII საუკუნეების ქართული ისტორიული საბუთების მიხედვით, ტ. V, მასალები შეკრიბეს და გამოსაცემად მოამზადეს: დ. კლდიაშვილმა, ნ. მშვიდლობაძემ, გ. მჭედლიძემ, მ. სურგულაძემ, ტომი შეადგინა და რედაქცია გაუკეთა მ. სურგულაძემ, თბილისი, 2015.
16. ხალხური პოეზია. შეკრებილი ვ. კოტეტიშვილის მიერ, თბილისი, 1934.
17. დოკუმენტები საქართველოს სოციალური ისტორიიდან, ტ. I, ნ. ბერძენიშვილის რედაქციით, თბილისი, 1940.
18. არჩილი, თხზულებათა სრული კრებული, თბილისი, 1999.
19. საქართველოს ისტორიის ქრონიკები XVII-XIX სს., ტექსტები გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევები, შენიშვნები და განმარტებები დაურთო ა. იოსელიანმა, თბილისი, 1980.
20. გ. ორბელიანი, თხზულებათა სრული კრებული ა. განერელიას და ჯ. ჭუმბურიძის შესავალი წერილებით, რედაქციითა და შენიშვნებით, თბილისი, 1959.
21. პ. იოსელიანი, ცხოვრება გიორგი მეცამეტისა, ა. განერელიას შესავალი წერილებით, რედაქციითა და შენიშვნებით, ტფილისი, 1936.
22. საქართველოს ეროვნული არქივი, საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი, ფონდი 213, აღწერა 1, საქმე № 106.
23. ა. ბაქრაძე, ილია ჭავჭავაძე (გამოჩენილ ადამიანთა ცხოვრება), თბილისი, 1984.
24. ზ. ცქიტიშვილი, გარსევან ჭავჭავაძის სახელმწიფოებრივი

მოლვანეობა, თბილისი, 1982.

25. ქართლ-კახეთის თავადთა და აზნაურთა ოჯახები, ფოტოტიპირებული გამოცემა ზ. ჭუმბურიძის რედაქციით, თბილისი, 2005.
26. Н. Джавахишвили, Грузины под российским флагом (Грузинские военные и государственные деятели на службе России в 1703-1917 гг.), Тбилиси, 2003.
27. საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივი, ფონდი 6, საარქივო № 3001, ტ. 1/11, ყუთი № 1.
28. ნ. ჯავახიშვილი, ქართველთა ქორწინებანი რომანოვთა დინასტიის წარმომადგენლებზე, კრებულში: ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები, № 3 (1), თბილისი, 2008.
29. Н. Джавахишвили, Борьба за свободу Кавказа (Из истории военно-политического сотрудничества грузин и северокавказцев в первой половине XX века), Тбилиси, 2005.

Niko Javakhishvili

Doctor of Historical Sciences, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Ivane Javakhishvili Institute of History and Ethnology, Chief Scientist-Researcher of the Department Modern and Contemporary History

From the History of Ilia Chavchavadze's Patrimony

Summary

The presented article is about history Ilia Chavchavadze's (1837-1907) patrimony (ancestors and relatives from father's side).

The ongoing year is the 180th anniversary of Ilia Chavchavadze's birth.

Ilia Chavchavadze was a prominent Georgian writer and public figure, the leader of the movement for Georgia's national independence.

Because of his merit towards the country, he was elevated to sainthood by Georgian Orthodox Church and was called „Saint Ilia the Truth“.

This research proves, that Ilia Chavchavadze had prominent ancestors and relatives from father's side, who belonged to aristocracy and played the important role in the history of Georgia.